

Lietuvių kalba universiteto akademiniame gyvenime per 100 metų: nuo Lietuvos universiteto iki Kauno technologijos universiteto

AUDRONĖ VEILENTIENĖ

Kauno technologijos universitetas, K. Donelaičio g. 73, 44249 Kaunas
El. paštas audrone.veilentiene@ktu.lt

Straipsnyje apžvelgiamas lietuvių kalbos statusas ir vartojimas Lietuvos (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) universitete 1922–1940 m., Kauno universitete pirmaisiais sovietų okupacijos metais 1940–1941 m., Vytauto Didžiojo universitete nacių okupacijos metais 1941–1944 m., Kauno valstybiniame Vytauto Didžiojo universitete pokariu 1944–1950 m., po reorganizacijos – Kauno politechnikos institute 1951–1990 m. ir atgavus universitetinį statusą Kauno technologijos universitete 1990–2022 metais. Straipsnio objektas – lietuvių kalbos vartojimas studijose, moksle, vadovėlių, monografijų ir kitų leidinių leidyboje Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, nacių ir sovietų okupacijos metais ir Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu iki 2022 metų. Taip pat straipsnyje analizuojama, kokią įtaką lietuvių kalbos vartojimui darė ir daro Vyriausybės kalbos politika bei universiteto (instituto) požiūris į lietuvių kalbos vartojimą nepriklausomoje ir okupuotoje Lietuvoje.

Raktažodžiai: Lietuvos universitetas, Kauno politechnikos institutas, Kauno technologijos universitetas, lietuvių kalba, mokslo kalba

IVADAS

Globalizacijos procesai veikia nacionalines kalbas, taip pat ir lietuvių kalbą. Atrodytų, kad lietuvių kalbai dabar turėtų būti palankiausia sąlyga tarpinė – Lietuva yra nepriklausoma valstybė, lietuvių kalbos statusą gina Konstitucija ir kiti teisės aktai, be to, lietuvių kalba yra viena iš lygiaverčių Europos Sąjungos kalbų, tačiau įstojus į Europos Sąjungą į visas gyvenimo sritis vis labiau skverbiasi anglų kalba. Bene anksčiausiai ji pradėta vartoti mokslo srityje – vis daugiau straipsnių pradėta rašyti ir publikuoti anglų kalba, daugėja disertacijų gynimų ir studijų programų anglų kalba. Tai kelia grėsmę lietuvių mokslo kalbos raidai.

2022 m. Kauno technologijos, Sveikatos mokslų ir Vytauto Didžiojo universitetai iškilmingai paminėjo savo įkūrimo 100-metį, kadangi visi jie yra kilę iš 1922 m. vasario 16 d.

Kaune įkurto Lietuvos universiteto. Jubiliejus paskatino pasigilinti į Lietuvos universiteto istoriją – buvo rengiamos parodos, išleistas Kęstučio Raškausko parengtas dokumentų rinkinys [25], Antano Kulakausko [48] ir Audronės Veilentienės [58] monografijos, taip pat į lietuvių kalbos statusą ir vartojimą universitete įvairiais istoriniais laikotarpiais. Tyrimas apima 4 istorinius laikotarpius: pirmasis – Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universiteto veiklos laikotarpį nuo įkūrimo 1922 m. vasario 16 d. iki pirmosios sovietų okupacijos – 1940 m. birželio 15 d.; antrasis – Kauno – Vytauto Didžiojo – Kauno valstybinio Vytauto Didžiojo universiteto veiklos laikotarpį nuo pirmosios sovietų okupacijos iki Kauno valstybinio Vytauto Didžiojo universiteto reorganizavimo į Kauno politechnikos ir Kauno medicinos institutus 1950 m. pabaigoje; trečiasis – Kauno politechnikos instituto veiklos laikotarpį nuo 1951 m. sausio 1 d. iki 1990 m. spalio 29 d., ketvirtasis – nuo Kauno politechnikos instituto reorganizavimo į Kauno technologijos universitetą 1990 m. spalio 30 d. iki 2022 m. pabaigos. Kiekvienas šis laikotarpis yra vertas atskiros studijos, todėl straipsnyje bus apžvelgtos kiekvieno laikotarpio tendencijos, labiau nagrinėjant 1922–1940 m., 1951–1990 m. ir 1990–2022 m. laikotarpius. Lietuvių kalbos vartojimas pirmosios sovietų okupacijos, nacių okupacijos ir pokario laikotarpiais apžvelgiamas epizodiškai todėl, kad dėl represijų, karo, įvairių suvaržymų, trečdalis dėstytojų pasitraukimo į Vakarų nuo antrosios sovietų okupacijos, trėmimų universitetas patyrė didžiulių nuostolių, mokslinio darbo lygis buvo smukęs, o leidybos ir mokslinės produkcijos kiekis buvo nedidelis.

Apie lietuvių kalbos statusą ir vartojimą 1922–2022 m. nėra platesnių tyrimų Lietuvos historiografijoje. Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universiteto lietuvių kalbos politiką ir reikšmę tautinės tapatybės formavimui trumpai apžvelgė KTU mokslininkės Dainora Maumevičienė ir Jūratė Maskvytytė, tačiau platesnių tyrimų neatliko [52]. Apie mokslo kalbos politiką ir mokslo kalbos situaciją Lietuvoje per 20 nepriklausomybės metų rašė Jolanta Zabarskaitė ir Irena Smetonienė [60]. Jos atkreipė dėmesį, kad po kurio laiko prie anglų kalbos gali pereiti ištisos kai kurių mokslų sritys, kas pažeistų Lietuvos visuomenės interesus. Padariusi apklausą Kalbos komisija 2012 m. nustatė, kad Lietuvos universitetuose anglų kalba ginamos disertacijos neviršija 25 proc., tačiau pabrėžė, kad Švietimo ministerija ir aukštosios mokyklos neturi mokslo kalbos politikos, todėl šis procentas gali didėti. Mokslininkės nelygino dabartinės mokslo kalbos aplinkybių su Pirmosios Lietuvos Respublikos, tačiau jų pateikta mokslo kalbos situacija ir rekomendacijos buvo naudingos tyrimui. Taip pat tyrimui buvo naudinga 2022 m. pavasarį prof. dr. Laimos Kalėdienės (vadovė), dr. Onos Aleknavičienės ir prof. dr. Meilutės Ramonienės Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos užsakymu atlikta „Ilgalaikės valstybinės kalbos politikos galimybių studija“, atskleidusi lietuvių kalbos padėtį įvairiose srityse ir pateikusi rekomendacijas, kurias būtina įgyvendinti. Studijoje esančiame skyriuje „Lietuvių kaip mokslo kalbos problemos“ pateikta situacijos analizė, išvados ir rekomendacijos [43, 178–198]. Šios studijos mokslo kalbos, jos teisinės bazės, kai kurių Lietuvos universitetų leidinių analizė buvo naudinga tyrimui.

Moksliniame straipsnyje naudoti šie pagrindiniai šaltiniai: Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universiteto publikuoti ir nepublikuoti veiklos dokumentai – ataskaitos, statutai, reguliaminiai, taisyklės ir kt., nepublikuoti universiteto tarybos protokolai [1; 16; 21; 22; 27; 31; 32; 33], Vytauto Didžiojo universiteto veiklos dokumentai nacių okupacijos metais [26; 30], Kauno politechnikos instituto statistikos leidinys [4], nepublikuoti Kauno politechnikos instituto rektorato posėdžių protokolai [9], Kauno technologijos

universiteto statutai [6; 7], veiklos ataskaitos [2; 5; 8; 11; 12; 15], Senato nutarimai [13; 14]. Tyrimą apsunkino tai, kad šiuose įvairių laikotarpių universiteto (instituto) veiklos dokumentuose nebuvo statistinių duomenų, kokia kalba moksliniai leidiniai ar straipsniai parašyti, todėl Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universiteto leidinių analizę reikėjo daryti nagrinėjant atskirų fakultetų mokslininkų mokslo darbus. Kauno politechnikos instituto periodinius leidinius teko analizuoti „gyvai“ tikrinant KTU muziejuje esančių mokslo leidinių kalbą. KTU muziejuje nėra pilnų šių leidinių komplektų, todėl galima pateikti tik apibendrintas išvadas, bet ir jos atskleidžia SSRS okupacinės valdžios vykdytą aukštojo mokslo rusifikaciją bei rusų kalbos vyravimą moksle.

Kauno technologijos universiteto leidinių statistika pateikta analizuojant KTU leidyklos „Technologija“ 2003 m. leidinių katalogą [17] ir internetiniame puslapyje patogupirkti.lt esančias KTU leidyklos knygas [10]. Papildomos informacijos apie atskirų istorinių laikotarpių aukštojo mokslo specifiką, mokslininkų darbus suteikė Sauliaus Kaubrio [47], Almos Daugaravičienės [41], Juozo Meškausko [53], Arūno Bubnio [40], Marijono Martynaičio [49; 50], Albino Tamašausko [55], Česlovo Jakimavičiaus [44], Bronislovo Martinkaus [51], Petro Katino [46], Aleksandro Targamadžės [56] ir kt. darbai.

Šio tyrimo tikslas – apžvelgti lietuvių kalbos statusą ir vartojimą Lietuvos (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) universitete 1922–1940 m., Kauno universitete pirmaisiais sovietų okupacijos metais 1940–1941 m., Vytauto Didžiojo universitete nacių okupacijos metais 1941–1944 m., Kauno valstybiniame Vytauto Didžiojo universitete pokariu 1944–1950 m., po reorganizacijos – Kauno politechnikos institute 1951–1990 m. ir atgavus universitetinį statusą Kauno technologijos universitete 1990–2022 metais. Tyrimo objektas – lietuvių kalbos vartojimas studijose, moksle, vadovėlių, monografijų ir kitų leidinių leidyboje Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, nacių ir sovietų okupacijos metais ir Antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, t. y. per 100 metų. Chronologinės ribos – 1922 m. vasario 16 d. Lietuvos universiteto Kaune įkūrimo data – 2022 m. gruodis.

Tyrimas atliktas naudojant deskriptyvinį (aprašomąjį), analizės ir indukcinį (dėl šaltinių fragmentiškumo reikėjo sujungti pavienius faktus ir nustatyti bendresnius teiginius) metodus.

LITUVIŲ KALBA UNIVERSITETE 1922–1940 M.

1883 m. balandžio mėnesį Mažojoje Lietuvoje, Ragainėje, pasirodė pirmojo Didžiajai Lietuvai skiriamo lietuvių kalba laikraščio *Aušra* pirmasis numeris, kurio pratarmėje („prikalboje“) daktaras Jonas Basanavičius rašė: „Tas sunykimas mūsų tautos nusidavė ypačiai dėl to, jog daugumas lietuvių, parubežiuose su kitomis tautomis gyvenančių, pasisavino per ilgus amžius svetimias kalbas. Lietuva pamažėliu nyksta, nes nyksta jos kalba!“ Toliau J. Basanavičius aiškino: „Juk ir mes esame tokie pat žmonės, kaip ir mūsų kaimynai, ir norime visomis teisybėmis, prigulinciomis visai žmogystei, lygiai su mūsų kaimynais naudotis. Tarp tokių teisybių pirmutinė būtų ta, kad Lietuvoj lietuviai mokslą ir apšvietimą lietuviškose **mokslinyčiose** gautų [38, 3–4].“

1922 m. vasario 16 d. Kaune įsteigtas Lietuvos universitetas išpildė dr. J. Basanavičiaus svajonę. 1922 m. kovo 24 d. Seime priimto Lietuvos universiteto statuto 2-asis paragrafas skelbė: „Mokslas Universitete dėstomas lietuvių kalba“ [32, 499]. Taip buvo sudarytos sąlygos ugdyti lietuvišką terminiją ir kurti lietuvišką mokslo kalbą. Dėstantiems lietuvių kalba teko sunkus, bet garbingas uždavinys pirmiesiems ją pritaikyti studijoms ir mokslui. Tuo metu neturėta pakankamai vadovėlių dėstyti lietuvių kalbą, studentai

buvo baigę rusiškas gimnazijas ir nebuvo tinkamai pasirengę studijoms lietuvių kalba, todėl tai buvo sudėtingas uždavinys. Tautinių mažumų atstovai nemokėjo lietuvių kalbos, nepasitikėjo lietuviška aukštąja mokykla ir stėjo į užsienio universitetus. Veiklos pradžioje Universitetas neturėjo pakankamai vyresniojo mokslo personalo, todėl buvo kviečiami specialistai iš užsienio, kurie pirmaisiais dvejais metais turėjo leidimą dėstyti vokiečių ar rusų kalba, kol išmoks lietuviškai. 1922–1924 m. Universiteto taryba buvo suteikusi leidimus dėstyti ne lietuvių kalba 21 profesoriumi bei docentui iš 107 vyresniojo personalo narių, daugiau kaip 22 proc. dėstytojų [21, 7–9]. Leidimą dėstyti ne lietuvių kalba dėstytojams suteikdavo Universiteto taryba [16, 3]. Pavyzdžiui, 1922 m. gegužės 3 d. į posėdį susirinkusi Universiteto taryba nutarė Technikos fakulteto prof. Platonui Jankauskui ir prof. Mykolui Songailai vienerius metus leisti paskaitas skaityti rusų kalba [1, 16].

Kol buvo rengiamas universiteto Reguliaminas, studentai į universitetą buvo priimami pagal priimtas „Lietuvių kalbos mokėjimo stojant į universitetą taisykles“ [22, 12]. Stojantieji turėjo būti baigę aukštesniąją mokyklą ir mokėti lietuvių kalbą, tačiau Senato sprendimu svetimšaliams studentams dėl lietuvių kalbos buvo daromos išimties [22, 9]. Laikinajame reguliamine buvo numatyta, kad priimant į universitetą prie kitų dokumentų reikėjo pridėti ir „lietuvių kalbos pakankamo mokėjimo pažymėjimą“. Pastabose paaiškinama, kad tokį pažymėjimą stojančiam į universitetą asmeniui gali išduoti „lietuvių kalbos tikrinamoji universiteto komisija arba lietuvių valstybinė aukštesnioji mokykla“. Už lietuvių kalbos žinių patikrinimą mokamas Senato nustatytas mokestis. Pakankamai mokančiu kalbą laikomas asmuo, galintis laisvai lietuviškai kalbėti ir mokėti atpasakoti perskaitytą mokslinio turinio straipsnį [16, 17, 19]. Lietuvių kalbos mokėjimas buvo privalomas ir studentams, ir laisviesiems klausytojams. Svetimšaliams studentams Senatas galėjo padaryti išimtis dėl lietuvių kalbos mokėjimo. Reguliamine taip pat užfiksuota, kad universitete „mokslas dėstomas lietuvių kalba“.

1930 m. birželio 7 d. patvirtinus naują Vytauto Didžiojo universiteto statutą, 81-asis paragrafas skelbė: „Mokslas universitete dėstomas lietuvių kalba, išskyrus teologijos-filosofijos fakultetą, kur mokslas gali būti dėstomas ir lotynų kalba“ [32, 24, 26]. Statuto 88 paragrafas skelbė, kad disertacijos turi būti parašytos lietuvių kalba, bet, fakultetui sutikus, jos gali būti parašytos ir kita kalba. Be to, Teologijos-filosofijos ir Humanitarinių mokslų fakultetuose disertacijos galėjo būti parašytos ir lotynų kalba. Vytauto Didžiojo universiteto reguliamino 108 paragrafas skelbė, kad „iš stojančiųjų į universitetą reikalaujama lietuvių kalbos mokėjimo“ [32, 109]. Baigusieji aukštesniąsias mokyklas, kuriuose mokslas buvo dėstomas ne lietuvių kalba, turėjo laikyti stojamąjį lietuvių kalbos egzaminą universitete. Pagal Senato nustatytą programą egzaminavo specialiai paskirta komisija. Užsienyje baigusiam mokyklą Senato nutarimu egzaminas galėjo būti atidėtas ilgesniam laikui.

Vytauto Didžiojo universiteto statuto, patvirtinto 1938 m. lapkričio 18 d. švietimo ministro Juozo Tonkūno, §85 „Studentų organizacijų taisyklės“ 16-ame punkte nurodyta, kad studentų organizacijų posėdžių ir susirinkimų protokolai, narių sąrašai ir kasos knyga turi būti rašomi lietuvių kalba [27, 5].

Pirmąjį veiklos dešimtmetį Universitete vyko aktyvus organizacinis ir pedagoginis darbas: kūrėsi fakultetų įstaigos, laboratorijos, buvo rašomi vadovėliai ir moksliniai straipsniai lietuvių kalba, kuriama lietuviška terminija.

Pirmiausia moksliniai tyrinėjimai pradėti Teologijos-filosofijos ir Humanitarinių mokslų fakultetuose, kuriems nereikėjo specialių mokslo priemonių ar laboratorijų.

Vienas produktyviausių autorių buvo prof. Pranas Dovydaitis, savo redaguojamuose Teologijos-filosofijos fakulteto žurnaluose *Logos*, *Soter* paskelbęs nemažai straipsnių filosofijos istorijos, kultūros ir gamtos mokslų klausimais. To paties fakulteto prof. Pranas Kuraitis paskelbė pirmuosius veikalus lietuvių kalba neotomistinės ontologijos ir gnoseologijos klausimais, nagrinėjo įvairius Šv. Augustino, E. Kanto, Georgo Hegelio, Friedricho Nietzsche's filosofijos aspektus [47, 735]. Kultūros filosofijos tematika nemažai rašė prof. Stasys Šalkauskis, kuris taip pat daug dėmesio skyrė lietuviškos terminijos kūrimui. Filosofas ir istorikas prof. Levas Karsavinas parašė penkių tomų *Europos kultūros istoriją*.

Ypač daug nuveikė Universiteto mokslininkai filologai: prof. Kazimieras Būga pradėjo leisti didįjį lietuvių kalbos žodyną, prof. Jonas Jablonskis daug pasidarbavo bendrinės lietuvių kalbos srityje – 1922 m. išleista jo *Lietuvių kalbos gramatika*, o 1928 m. – *Linksniai ir prielinksniai*. Šių mokslininkų tyrimus tęsė Pranas Skardžius, dirbęs lietuvių akcentologijos srityje, ir Antanas Salys, pirmasis sudaręs lietuvių tarmių žemėlapi. A. Salys taip pat buvo eksperimentinės fonetikos pradininkas Lietuvoje, 1930 m. įkūręs Universitete Fonetikos laboratoriją [47, 736].

Prof. Mykolas Biržiška tyrinėjo literatūros istoriją – 1925 m. jis išleido veikalą *Mūsų raštų istorija* ir dviejų tomų darbą *Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos*. Jo brolis prof. Vaclovas Biržiška darbavosi bibliografijos srityje – išleido keturių tomų *Lietuvių bibliografiją*, skirtą 1547–1910 m. išleistiems leidiniams. Prof. V. Krėvė-Mickevičius Humanitarinių mokslų fakulteto leidiniuose pradėjo skelbti vertingus lietuvių tautosakos rinkinius.

Prof. Augustinas Janulaitis parašė vertingų darbų iš Lietuvos valstybės ir teisės istorijos, prof. Ignas Jonynas tyrė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinės raidos klausimus, lietuviškos istoriografijos spragą savo darbais užpildė istorikai Konstantinas Avižonis, Ivanas Lappo, Adolfas Šapoka, Zenonas Ivinskis ir kiti.

Teisų fakulteto prof. Mykolas Romeris paskelbė reikšmingus darbus Lietuvos valstybinės teisės mokslo srityje: *Administracinis teismas* (1928), *Dabartinės konstitucijos* (1932), *Valstybė* (1934–1935), *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos* (1937), *Suverenitetas* (1939) ir kt. Sociologijos pradininkas Lietuvoje prof. Petras Leonas parašė dviejų tomų *Teisės filosofijos istoriją* (1928, 1936), *Sociologijos paskaitas* (1939). „Lito tėvas“ ir finansų terminijos kūrėjas prof. Vladas Jurgutis paskelbė stambius veikalus *Pinigai*, *Finansų mokslo pagrindai* (1938), *Bankai* (1940). Statistikos pradininkas Lietuvoje prof. Albinas Rimka pasižymėjo socialinės bei ūkio statistikos darbais, vienas didžiausių jo darbų – *Statistika*, išleistas 1939 metais. Prof. Petras Šalčius parašė ir išleido darbus iš kooperacijos ir ekonomikos srities – *Kooperacija* (1931), *Ekonomika I ir II dalys* (I d. 1931, II d. 1932), *Ekonomikos pagrindai* (1933) ir *Žemės ūkio organizacijos Lietuvoje iki 1915 m.* (1937) [41, 48].

1923 m. Vladas Lašas išleido *Fiziologinės chemijos vadovėlį*, 1926 m. Juozas Bagdonas – vadovėlį *Įvadas į vidaus mediciną*, Jurgis Karuža – *Odos ligos*, Vladas Kuzma – *Žvilgsnis į biologinį medicinos vystymąsi*; 1935 m. Juozas Blažys išleido *Įvadą į psichiatriją*, 1937 m. Jurgis Žilinskas ir R. Masalskis – *Senjojo geležies periodo Lietuvos gyventojų kaukuolių studiją*, 1938 m. V. Kanauka – *Inkstų ir šlapimo takų tuberkuliozė* [53, 511]. 1940 m. išleistas prof. Petro Avižonio *Akių ligų vadovas* prilygo geriausiems pasaulinio lygio oftalmologijos vadovams. Prof. Kazimieras Buinevičius išleido penkių dalių vidaus ligų vadovėlį ir už savo darbus 1933 m. iš Stokholmo gavo kvietimą kelti savo kandidatūrą gauti Nobelio premiją už darbus medicinos srityje [47, 741].

Hidrotechnikos katedros prof. Steponas Kolupaila išleido 5 knygas iš hidrometrijos srities [41, 48]. Veiklos pradžioje buvo išspausdinti kai kurie leidiniai ir vadovėliai: prof. Prano Jodelės *Geologiniai tyrinėjimai technikos žvilgsniu* (1922), *Statybos medžiagų technologija* (1923), prof. Jono Šimkaus *Cheminė technologija. I dalis: Vanduo ir kuras* (1923), doc. Stasio Dirmanto *Topografija* (1923), Jurgio Čiurlio *Mašinų detalės I–III dalys* (1925), Antano Gravrogko *Metalų technologija. III dalis: Įrankiai* (1924) ir *Medžio technologijos kursas* (1927), Platono Jankausko *Hidromechanika* (1923) ir „Teorinės mechanikos kursas. I dalis: Statika“ (rusų kalba) (1923) bei *Kinematika ir dinamikos pagrindai* (1926), Jeronimo Šliogerio – *Elektrotechnikos paskaitos* (1923) [22, 83]. Nemažai mokslinių straipsnių buvo spausdinama fakulteto leidinyje *Technika* ir prof. P. Dovydaičio redaguojamajame gamtos mokslų žurnale *Kosmos*. 1931 m. Technikos fakultetas išleido prof. Vytauto Mošinskio parengtą vadovėlį *Metalų technologija*, Leono Kaulakio – *Šviesotchnikos pradžmenys*, Juozo Indriūno – *Mechaniniai medžiagų bandymai* [21, 278].

Kai kurie dėstytojai rašė vadovėlius ir straipsnius ne lietuvių kalba, pavyzdžiui, Technikos fakulteto profesorius Platonas Jankauskas – rusų kalba, o Matematikos-gamtos fakulteto Otas Folkas – vokiečių.

1 lentelė. Lietuvos universiteto fakultetų mokslininkų publikacijos 1922–1926 m. (sudaryta pagal *Lietuvos universitetas 1922.1922 II 16–1927 II 16. Pirmųjų penkerių metų veikimo apyskaita*. Kaunas, 1927)

Publikacijos	Teologijos-filosofijos fakultetas	Evangelikų teologijos	Humanitarinių mokslų	Teisų	Matematikos-gamtos	Medicinos	Technikos	Iš viso
Lietuvių k.	179	4	167	116	103	169	36	774
Anglų k.			3		1	3		7
Vokiečių k.	3		19	7	24	14	4	71
Prancūzų k.	2		3					5
Rusų k.			7	2	2	5	9	25
Lenkų k.			3	1				4
Latvių k.			1					1
Lotynų k.			1			1		2
Iš viso	184	4	204	126	130	192	49	889

1922–1927 m. Lietuvos universiteto mokslininkai paskelbė 889 publikacijas, iš jų – 774 publikacijos lietuvių kalba, 71 – vokiečių, 25 – rusų, 7 – anglų, 5 – prancūzų, 4 – lenkų, 2 – lotynų ir 1 latvių kalbomis [21, 311–349]. Publikacijos lietuvių kalba sudarė 87,5 proc., kito mis kalbomis – 12,94 proc. Daugiausia publikacijų ne lietuvių kalba turėjo Humanitarinių mokslų fakultetas – 18,14 proc., daugiausia publikacijų vokiečių k. – Matematikos-gamtos fakultetas (O. Folkas, Konstantinas Regelis), daugiausia publikacijų rusų k. – Technikos fakultetas (P. Jankauskas, Steponas Kolupaila).

2 lentelė. Lietuvos universiteto fakultetų mokslininkų publikacijos 1927–1931 m. (sudaryta pagal Vytauto Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių veikimo metų (1927 II 16–1932 IX 1) apyskaita. Kaunas, 1933)

Publikacijos	Teologijos-filosofijos fakultetas	Evangelikų teologijos	Humanitarinių mokslų	Teisų	Matematikos-gamtos	Medicinos	Technikos	Iš viso
Lietuvių k.	111	28	117	92	234	211	81	874
Anglų k.					14	3		17
Vokiečių k.	1	2	41	9	37	28	8	126
Prancūzų k.				3		3	1	7
Rusų k.			2	1		6	1	10
Latvių k.						2		2
Lotynų k.	3		1			2		2
Iš viso	115	30	161	105	285	255	91	1 042

1927–1931 m. universiteto mokslininkai paskelbė 1 042 publikacijas, iš jų – 874 publikacijas lietuvių kalba, 126 – vokiečių, 17 – anglų, 10 – rusų, 7 – prancūzų, 2 – lotynų ir 2 latvių kalbomis [32, 318–361]. Publikacijos lietuvių kalba sudarė 83,88 proc., kitomis kalbomis – 16,12 proc. Daugiausia publikacijų ne lietuvių kalba turėjo Humanitarinių mokslų fakultetas – 27,33 proc., daugiausia publikacijų vokiečių k. – taip pat Humanitarinių mokslų fakultetas. Tai daugiausia užsieniečių mokslininkų šveicarų Prano Brenderio ir Gottliebo Studerus, vokiečio Horsto Engerto, Vosylius Sezemano darbai.

Dauguma Lietuvos universitetų kūrėjų buvo savo dėstomų dalykų pradininkai Lietuvoje. Pavyzdžiui: prof. Vincas Čepinskis buvo fizikinės chemijos pradininkas, jo vadovėliai *Fizikos paskaitos* (7 sk. 1923–1926) buvo tarsi pirmoji lietuviška fizikos enciklopedija. Dar jis parašė *Fizinę chemiją* (1928–1933, 4 d.), monografijas *Elektroninė valentingumo teorija* (1928) ir *Branduolio chemija* (1937). Prof. Kazimieras Vasiliauskas buvo medžiagų atsparumo ir statybinės mechanikos pradininkas Lietuvoje. Svarbiausias jo veikalas – *Elementaris medžiagų atsparumo kursas* (1935).

Lietuvos (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) universiteto fakultetai leido periodinius mokslo leidinius. 1922–1940 m. buvo leidžiama 18 periodinių mokslo leidinių. Teologijos-filosofijos fakultetas leido 3 leidinius – *Logos* (redaktorius prof. Pranas Dovydaitis), *Soter* (redaktoriai – prof. P. Dovydaitis, vėliau – prof. Petras Malakauskis), *Athenaeum* (redaktorius Juozas Eretas); Humanitarinių mokslų – net 7 – *Humanitarinių mokslų fakulteto raštai*, *Archivum philologicum* (redaktorius doc. Pranas Skardžius), *Darbai ir dienos* (redaktorius prof. V. Krėvė Mickevičius), *Tauta ir žodis* (redaktoriai K. Būga, V. Krėvė-Mickevičius), *Eranus* (redaktorius prof. Izidorius Tamošaitis), *Mūsų tautosaka*, *Senovė*; Teisų – 4 – *Teisė*, *VD universiteto Teisų fakulteto darbai*, *Teisės mokslų biblioteka*, *Ekonominių mokslų biblioteka* (redaktorius prof. Augustinas Janulaitis); Matematikos-gamtos – *Lietuvos (VD) universiteto Matematikos-gamtos fakulteto darbai* (redaktoriai prof. Antanas Purėnas, vėliau – Ignas Končius); Medicinos – *Medicina*, *Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakulteto darbai* (redaktorius Petras Avižonis); Technikos – *Technika* (redaktoriai Pranas Jodelė,

Kazys Vasiliasukas, Steponas Kolupaila, Vytautas Mošinskis, Jonas Šimkus, Jeronimas Šliogeris) [32, 22, 26, 29, 32, 36].

Apie 1930 m. Universiteto mokslininkai prof. Ignas Končius, Antanas Puodžiukynas, Kazimieras Baršauskas ir Adolfas Jucys pradėjo rinkti ir nagrinėti fizikos terminus. Buvo sudaryta 1800 fizikos terminų kartoteka, kuri tapo pagrindu sovietų okupacijos metais išleistam fizikos terminų žodynui [45, 22, 74].

Apibendrinus tyrimų duomenis, galima teigti, kad vadovėliai ir paskaitų konspektai 1922–1940 m. Universitete buvo leidžiami tik lietuvių kalba. Universiteto mokslo leidiniai taip pat buvo leidžiami lietuvių kalba, nors juose buvo spausdinami straipsniai ir vokiečių kalba. Tai dažniausiai buvo straipsniai, parašyti dėstytojų užsieniečių, atvykusių iš Šveicarijos ar Vokietijos. Dauguma mokslinio personalo straipsnių – daugiau kaip 80 proc. – buvo publikuojama lietuvių kalba. Lietuva, ilgą laiką buvusi okupuota ir neturėjusi aukštosios mokyklos, sugebėjo per nepilnus du dešimtmečius sugebėjo padaryti didžiulį šuolį: sukūrė tautinę aukštąją mokyklą, parengė mokslo vadovėlius lietuvių kalba, sukūrė lietuvišką terminiją, išugdė tautinę inteligentiją. Ši veikla turėjo didžiulę reikšmę ne tik lietuvių mokslo kalbos vystymuisi, bet ir lietuvių tautinės tapatybės formavimuisi.

LIETUVIŲ KALBA KAUNO UNIVERSITETE 1940–1950 M.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą prasidėjo okupuotos valstybės sovietizacija, lydima represijų. Pirmosios sovietų okupacijos metais buvo pakeistas universiteto statusas ir pavadinimas – į Kauno universitetą. Studijas pradėta ideologizuoti, tačiau jos vis dar vyko lietuvių kalba. Jau tuomet okupantai nutarė Kauno universitetą suskaidyti į 3 institutus: Politechnikos, Medicinos bei Odontologijos ir farmacijos, tačiau sulaukę pasipriešinimo planus atidėjo [58, 123].

Nacių okupacijos metais Vytauto Didžiojo universitetas vėl pradėjo veikti pagal iki sovietų okupacijos galiojusį statutą, o 1941 m. rugpjūčio 1 d. Laikinoji Vyriausybė patvirtino VDU statuto pakeitimus, kuriuo buvo atkurtas sovietų valdžios panaikintas Teologijos fakultetas ir įsteigtas naujas Filosofijos fakultetas [30, 119–136]. Nacių okupacinė valdžia beveik iš karto pradėjo varžyti studentų priėmimą, netrukus atsirado planai uždaryti universitetą, kai kuriuos fakultetus perkeliant į Vilnių. Nepaisant įvairių karo meto suvaržymų, patalpų trūkumo ir draudimų, Universitete buvo dirbamas mokslinis darbas, rengiamos monografijos. Statybos fakultetas 1942 m. išleido prof. K. Vasiliausko veikalą *Medžiagų atsparumas*, parengė leidybai prof. Jono Šimoliūno „Statybos“ IV tomą, kolektyvinį darbą „Statybos normos ir tabelės“, prof. S. Dirmanto – „Topometriją“ ir prof. S. Kolupailos – „Hidrauliką“ [26, 692].

1942 m. išleista Vlodo Lašo, Juozo Kuprio bei kitų VDU Fiziologijos instituto darbuotojų knyga *Lietuvos gyventojų mitimas 1925–1940 metais* [59]. Universiteto raštvedyba buvo vedama lietuvių ir vokiečių kalbomis.

Vokiečių administracijos keturis kartus skelbta mobilizacija į vokiečių SS dalinius nepavyko, todėl 1943 m. kovo 17–18 d. buvo paskelbta, kad uždaromi Kauno ir Vilniaus universitetai, Dailės akademija ir Pedagoginis institutas. 1943 m. birželio mėn. pabaigoje paaikškėjo, kad oficialaus sprendimo uždaryti aukštąsias mokyklas nėra. Vytauto Didžiojo universiteto mokslo personalui buvo leista dirbti prof. Kurto Stegmanno von Pritzwaldo aprobuojamus mokslo darbus, tačiau studentams ir toliau buvo uždrausta lankyti universitetą. Visi moksliniai darbai buvo suskirstyti į 4 grupes: A – karui svarbios, B – ūkiui svarbios, C – reikšmingos kitais atžvilgiais ir D – neaktualios temos [40, 469–470]. Statybos fakultete A grupei

buvo priskirtos temos: „Ekonomiškoji greitoji statyba pagal vietą ir sąlygas“, „Statybinės priemonės epidemijoms vengti“, „Būstinių laiknamiai (gyvenamieji barakai) nuolatinių būstų trūkumui pašalinti“, „Geležies taupymas masyvinėje statyboje“, „Lietuvos gręžinių geologinis ir hidrologinis apdirbimas“, „Esamos topometrinės medžiagos panaudojimas stambaus mastelio žemėlapiams“ ir kt. Iš B grupės mokslinių darbų paminėtini: „Lietuvos miestų ir miestelių išplanavimo darbai“, „Metalinių susprogdintų tiltų Lietuvoje ištyrimas ir atstatymui duomenų rinkimas“, „Kauno geležinkelių stoties praplėtimo tyrimas“, „Neries baseino nuotakis“, „Nusausinimo kanalų deformacija ir jų priežastys“ ir kt. C grupei buvo priskirti darbai: „Ūkininko sodybos padėtis Lietuvoje po karo“, „Lietuvos miestų planavimo pagrindai“ ir kt. Neskubiais pripažinti „Renesansas ir barokas Lietuvoje“, „Pokarinės statybos konstrukcijų problemos“, „Naujų kelių konstrukcijų tyrimas ir esamų pagerinimas“ ir kt. [49, 61–62].

1944 m. vasarą Sovietų Sąjungai reokupavus Lietuvą, spalio mėn. pabaigoje buvo atnaujintos studijos Kauno valstybiniame Vytauto Didžiojo universitete (taip tuo metu buvo pavadintas universitetas). Nuo 1945 m. rudens semestro visuose fakultetuose ir kursuose buvo pradėti dėstyti marksizmo-leninizmo pagrindai. Specialiai įkurtoje Marksizmo-leninizmo pagrindų katedroje dirbo aštuoni SSRS Aukštojo mokslo ministerijos komandiruoti rusakalbiai dėstytojai – Andrejus Nazarkinas, Nikolajus Nikolajevas, Ivanas Trušinas ir kiti, nemokėję lietuvių kalbos. Katedrai vadovavęs komunistas A. Nazarkinas skundėsi, kad marksizmą-leninizmą studentai sutiko nedraugiškai, blogai lankė paskaitas, netgi organizuodavo kolektyvinį išėjimą iš šių paskaitų [55, 60]. Tautiškai išauklėti studentai priešinosi sovietizacijai ir rusifikacijai. Pasipriešinimą stiprino ne tik tai, kad ideologizuotų pseudomokslių paskaitos buvo skaitomos rusų kalba, kurios didelė dalis studentų tuomet nemokėjo, bet ir atvykusių rusakalbių dėstytojų priešiškas ir šovinistinis požiūris į okupuotos Lietuvos studentus. 1948 m. Statybos fakultete pradėjęs studijuoti Alfonsas Dobkevičius prisiminė jauną dėstytoją, kuri, matydama, kad pilnoje auditorijoje jos beveik niekas neklauso, pravirko ir susijaudinusi pareiškė, „kad negi mes – buožių vaikai, kad visiškai nesidomim darbo klasės kovos istorija“ [3, 10]. Pulkininkas Michailas Airapetjanas studentus, balsavusius už ideologinių dalykų dėstymą lietuvių kalba, išvadino oportunistais.

Pokariu vadovėliai buvo rašomi ir leidžiami lietuvių kalba. 1947–1950 m. techninio profilio fakultetų studentams buvo išleista 11 vadovėlių: Juozo Indriūno *Pluoštinės medžiagos* (1947) ir *Tekstilės technologijos pradmenys* (1948), Jono Janickio *Įvadas į fizikinę ir koloidų chemiją* (1947), K. Vasiliausko *Medžiagų atsparumo pagrindai* (1949), V. Mošinskio *Metalų tekinimas* (1950), Andriaus Novodvorsko *Metalų mokslas* (1950), Jono Matulionio *Aukštoji matematika* (2 dalys, 1951) ir kt. A. Novodvorskis išleido ir *Trumpą rusiškai-lietuvišką techninį žodyną* (1949) [44, 190].

1946 m. Universitetui buvo suteikta teisė priiminėti ginti disertacijas. Sudaryta Medicinos fakulteto mokslinė taryba ir bendra techninio profilio fakultetų mokslinė taryba, kurių sprendimus tvirtino Universiteto mokslinė taryba. Techninio profilio fakultetų mokslinėje taryboje disertacijas technikos, chemijos ir fizikos-matematikos kandidatų laipsniams įgyti (dabar – mokslinis daktaro laipsnis) apgynė 19 asmenų, iš kurių – 18 Universiteto darbuotojų. Disertacijos iš pradžių buvo rašomos ir ginamos lietuvių kalba. 1947 m. chemijos mokslo kandidato laipsnis suteiktas Mykolui Skripiūnui, fizikos-matematikos – Boleslovui Styrui, Juozapui Šinkūnui, technikos kandidato – Jonui Kiškinui. Tais pačiais metais kandidatines disertacijas apgynė J. Vidmantas, Julius Mituzas (chemijos), Stasys Vičas (fizikos-matematikos). 1949 m. kandidatines disertacijas apsigynė Jonas

Venskevičius (chemijos) ir Leopoldas Kumpikas (technikos). 1950 m. technikos mokslų kandidatines disertacijas apsigynė Ksaveras Bieliūnas, Leonas Gastila, Ričardas Pesys ir Algirdas Matukonis [50, 120].

1945 m. V. Lašas išleido didesnės apimties mokslinį darbą apie mitybos teoriją ir praktiką *Mitybos mokslo pagrindai* (239 puslapiai su iliustracijomis) [59].

Kasmet būdavo atrenkami geriausi mokslo darbai. 1947 m. tai buvo J. Mituzo disertacija „Pagreitintas karbonatinių uolienuų analizės metodas“; L. Kaulakio ir J. Linkaičio darbas „Elektros energijos pareikalavimas Lietuvoje trims penkmečiams į priekį“, Anatolijaus Rozenbliumo „Sunkieji betonai“, Stasio Vabalevičiaus „Lietaus intensyvumo kreivė Lietuvos TSR teritorijoje“, Jono Čeičio „Sausinamųjų kanalų deformacijos ir jų priežastys“. 1948 m. buvo išleistos dvi prof. K. Vasiliausko monografijos – *Lekalinės kreivės* ir *Svyruojančių atramų sijos* [50, 121].

Pirmosios sovietų okupacijos ir karo metais Universiteto studijos ir veikla buvo varžoma represijų, reorganizacijų, trečdalis dėstytojų pasitraukė į Vakarų, bėgdami nuo sovietų okupacijos; pokariu – reorganizacijų, ideologinės prievartos, masinių trėmimų, prievartos ir suėmimų. Lietuvių kalba buvo pagrindinė studijų kalba, tačiau iš Rusijos atsiųsti dažniausiai ideologinių pseudomokslų dėstytojai paskaitas skaitė rusų kalba. Vadovėliai, moksliniai straipsniai buvo rašomi lietuvių kalba, disertacijos taip pat rašomos ir ginamos lietuvių kalba.

LIETUVIŲ KALBA KAUNO POLITECHNIKOS INSTITUTE

Lietuvos SSR konstitucijoje, priimtoje 1978 m., lietuvių kalbai nebuvo numatytos išskirtinės teisės. 34 straipsnyje buvo rašoma apie galimybę vartoti gimtąją kalbą ir kitų SSRS tautų kalbas, 43 straipsnyje – apie galimybę mokykloje mokytis lietuvių kalba. Vis dėlto svarbiausi dokumentai – Lietuvos SSR įstatymai, Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimai arba kitokie aktai turėjo būti skelbiami lietuvių ir rusų kalbomis (103 straipsnis) [20]. Sovietų okupacijos sąlygomis Lietuva išsaugojo teisę aukštosiose mokyklose dėstyti lietuvių kalba (rusų kalba studijavo apie 15 proc. studentų), bet Sovietų Sąjungos institucijos vertė plėsti rusų kalbos vartojimą okupuotų valstybių aukštosiose mokyklose – iš pradžių moksle, o paskui ir studijose.

1978 m. Sovietų Sąjungos komunistų partijos centro komitetas priėmė nemažai nutarimų dėl „internacionalizmo“ ir SSRS prasidėjo plati rusinimo kampanija, kuri siekė sustiprinti rusų kalbos vartojimą vidurinėse ir aukštosiose mokyklose. SSRS aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministras V. Jeliutinas 1978 m. gruodžio 6 d. pasirašė įsakymą, kuriuo reikalaujama apsirūpinti kvalifikuotais rusų kalbos dėstytojais ir sudaryti jiems „visas materialines ir buitines sąlygas“; didinti leidybą rusų kalba; plačiau praktikuoti kursinių ir diplominių projektų (darbų), gamybinių praktikos ataskaitų rengimą ir rašymą rusų kalba; kasmet sudarinėti specialiųjų disciplinų, kurias reikėtų dėstyti rusų kalba, sąrašą. Reaguodamas į V. Jeliutinio įsakymą 1979 m. vasario 2 d. Lietuvos SSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministras H. Zabulis išleido atitinkamą įsakymą Nr. 73 „Dėl rusų kalbos mokymo bei dėstymo respublikos aukštosiose ir specialiosiose vidurinėse mokyklose priemonių tolesnio tobulinimo“. Jame raginama sudaryti sąrašą specialiųjų disciplinų, kurias tikslinga dėstyti rusų kalba, bei „daugiau praktikuoti kursinių ir diplominių projektų (darbų), gamybinės praktikos ataskaitų rašymą rusų kalba“ [46].

1951–1990 m. KPI mokslininkai ir pedagogai parengė 172 vadovėlius lietuvių kalba [51, 228–231]. 1951 m. išleistas A. Novodvorsko vadovėlis *Metaly mokslas*, 1952 m. – prof.

K. Vasiliausko *Statybinės statikos pagrindai*, 1954 m. – Stasio Vabalevičiaus *Vandentiekis ir kanalizacija*, Antano Bistricko *Medinių konstrukcijų elementai*, A. Novodvorsko *Metaly technologija*, J. Indriūno *Audimas*, autorių kolektyvo *Autokeliai ir jų eksploatacija*; 1955 m. – Stasio Naujokaičio *Mašinų detalių paviršiaus švarumas*, K. Bieliūno *Metaly suvirinimas*, J. Paulausko *Plieninių konstrukcijų pagrindai*, 1956 m. – Anatolijaus Rozenbliumo *Mūrinės konstrukcijos*, V. Mošinskio *Liejinių kistės pagrindai* ir kt. 1951–1960 m. Politinės ir mokslinės literatūros leidykla (nuo 1964 m. – „Mintis“) Kauno politechnikos institutui išleido 30 vadovėlių, 1961–1970 m. – dar 42 vadovėlius, parašytus instituto dėstytojų [44, 190]. Geriausiai lietuviškais vadovėliais buvo aprūpinti statybinių ir cheminės technologijos specialybių studentai, tačiau sparčiai augančių Automatikos ir Radioelektronikos fakultetų studentai lietuviškų vadovėlių beveik neturėjo. Šią spragą užpildė 1974 m. išleisti Gyčio Eidukevičiaus ir Algimanto Kajacko *Radioelektronikos pagrindai*, Vytauto Aleksos, Sigitos Dailidės ir Jurgio Staniškio *Automatikos ir gamybos procesų automatizavimo pagrindai*, 1975 m. – Stasio Mickūno *Elektrodinamikos pagrindai* ir kt. Per 7 metus šių fakultetų studentams išleista 11 pavadinimų vadovėlių. Prof. Leopoldas Kumpikas buvo produktyviausias KPI vadovėlių autorius – per 14 metų (1953–1967 m.) jis parašė 6 vadovėlius ir vieną žinyną.

Lietuvos SSR nuo 1965 m. už reikšmingus mokslo ir technikos darbus buvo skiriamos Respublikinės (nuo 1980 m. – Valstybinės) premijos. KPI dėstytojai gavo 7 tokias premijas už vadovėlius: prof. Jonas Matulionis – už vadovėlį *Aukštoji matematika* (1972), prof. L. Kumpikas – už vadovėlius *Techniniai matavimai ir pakeičiamumo pagrindai*, *Metaly apdirbimas spaudimu* ir *Mašinų gamybos technologija* (1973), prof. Romualdas Baltrušis ir Juozas Degutis – už *Organinę chemiją* (1975), V. Aleksa, S. Dailidė ir J. Staniškis – už *Automatikos ir gamybos procesų automatizavimo pagrindai* ir *Gamybos procesų automatizavimas* (1979), Juozas Bernatoniš ir Jonas Venskevičius – už *Bendroji maisto produktų technologija* (1980), Antanas Stasiūnas – už *Metalo pjovimo staklės* ir *Metalo pjovimas, įrankiai ir staklės* (1983) bei Antanas Jočys ir Romanas Krivickas – už *Grandinių teorijos pagrindai* (1985) [44, 191–192]. 1989 m. buvo išleistas solidus prof. Stanislovo Masioko vadovėlis *Elektrotechnika* (424 p.), kurio leidimas buvo pakartotas 1994 metais.

1960–1961 m. KPI įkurta multiplikavimo laboratorija įsigijo tuo metu labai brangias ofsetines spausdinimo mašinas – rotaprintus, kuriais spausdino paskaitų konspektus, laboratorinių darbų aprašymus ir kitą metodinę literatūrą. Studijoms skirti leidiniai pasirodė 1963 metais. Tik 1967 m. institutas gavo teisę spausdinti mažo tiražo leidinius – mokslinius darbus, tematinius rinkinius, paskaitų konspektus, mokymo priemones, konferencijų medžiagą ir kt. Augant KPI leidybos apimčiai 1972 m. leidybinė grupė pertvarkyta į Redagavimo ir leidybos skyrių (vedėja Danutė Vienažindienė), kuris rengė spaudai ir leido instituto dėstytojų parašytas mokymo priemones [44, 190]. KPI vadovėlių ir metodinės literatūros leidybos mastą rodo tai, kad 1981–1985 m. buvo išleisti 148 vadovėliai, mokymo priemonės ir paskaitų konspektai, 83 laboratorinių darbų leidiniai, 425 metodinės literatūros leidiniai [4, 145]. Kauno politechnikos institute 1981 m. studijavo 16 943 studentai, 1985 m. – 12 979 [4, 48].

Dauguma dėstytojų buvo Lietuvoje išugdyti specialistai, tačiau disertacijas KPI mokslininkai nuo 1961 m. buvo priversti rašyti ir ginti rusų kalba. 1961 m. rudenį SSRS Aukščiausioji atestacinė komisija išaiškino, kad jungtinėje taryboje turi būti nuo 12 iki 21 narių. Norint priimti gynamumui daktarines disertacijas, turi būti ne mažiau 2/3 mokslo daktarų (profesorai), norint priimti ginti kandidatines disertacijas, ne mažiau kaip pusė narių turi būti mokslo

daktarai (profesorai) [9, 6]. KPI galėjo sudaryti jungtines tarybas su Lietuvos SSR Mokslų akademijos techninio profilio institutais ir kviesti kitų aukštųjų techninio profilio mokyklų darbuotojus, todėl nuo to laiko techninių mokslų disertacijos buvo rašomos tik rusų kalba. Tai ribojo lietuvių kalbos vartojimą mokslo srityje ir lietuviškos mokslo terminijos kūrimą.

1951–1990 m. KPI leido 15 pavadinimų periodinius mokslo leidinius: *Kauno politechnikos instituto mokslo darbai*, *Automatika ir skaičiavimo technika*, *Chemija ir cheminė technologija*, *Elektrotechnika ir automatika*, *Elektrotechnika*, *Fizinė elektronika*, *Mechaninė technologija*, *Radioelektronika*, *Konstruktorinis automatizuotas projektavimas radioelektronikoje ir skaičiavimo technikoje*, *Tekstilės ir odos technologija*, *Ultragarsas*, *Vibrotechnika*, *Mašinų gamyba*, *Gelžbetoninės konstrukcijos*, *Statyba ir architektūra*. Tik leidinyje *Kauno politechnikos instituto mokslo darbai*, leistame 1951–1961 m., straipsniai buvo lietuvių kalba. Atkreiptinas dėmesys, kad straipsnius lietuvių kalba dažnai publikuodavo senieji Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universiteto dėstytojai – prof. K. Vasiliauskas, doc. L. Kaulakis ir kt.

Kiti mokslo leidiniai, nors ir turėjo lietuviškus pavadinimus, iš pradžių buvo leidžiami lietuvių ir rusų kalbomis, vėliau publikuodavo straipsnius daugiausia rusų kalba, o lietuviškų straipsnių pasitaikydavo vienas kitas. Mokslo leidiniai *Radioelektronika*, *Ultragarsas* ir *Vibrotechnika*, leidžiami vėliau susikūrusių instituto padalinių, turėjusių nemažai ūkiskaitinių sutarčių su Sovietų Sąjungos pramonės įmonėmis bei ryšių su SSRS mokslo institutais, iš karto skelbė straipsnius rusų kalba. Mokslinių konferencijų medžiaga dažniausiai buvo publikuojama lietuvių kalba. 1981–1985 m. kasmet buvo išleidžiama nuo 23 iki 28 mokslinių konferencijų medžiagos leidinių [4, 145].

3 lentelė. 1951–1990 m. Kauno politechnikos institute leisti mokslo leidiniai (parengta pagal Martinkus, B. Mokslinis darbas. *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto 1920–1997*. Sud. A. Matukonis. Kaunas: Technologija, 1997, p. 228–229)

Eil. Nr.	Fakultetas, padalinys	Leidinio pavadinimas	Leidimo metai	Straipsnių kalba
1.	KPI	<i>Kauno politechnikos instituto mokslo darbai</i>	1951–1961	Lietuvių ir rusų k.
2.	Automatikos	<i>Automatika ir skaičiavimo technika</i>	1969–1989	Lietuvių ir rusų k., vėliau tik rusų k.
3.	Cheminės technologijos	<i>Chemija ir cheminė technologija</i>	1961–1988	Lietuvių ir rusų k., vėliau tik rusų k.
4.	Elektrotechnikos	<i>Elektrotechnika ir automatika</i> , vėliau – <i>Elektrotechnika</i> , <i>Fizinė elektronika</i>	1966–1973; 1973–1990 1979–1982	Lietuvių ir rusų k.
5.	Mechanikos	<i>Mechaninė technologija</i>	1968–1990	Lietuvių ir rusų k.

3 lentelė. (Tęsinys)

Eil. Nr.	Fakultetas, padalinys	Leidinio pavadinimas	Leidimo metai	Straipsnių kalba
6.	Radiotechnikos	<i>Radioelektronika. Konstruktorinis automatizuotas projektavimas radioelektronikoje ir skaičiavimo technikoje</i>	1981–1990	Rusų k.
7.	Lengvosios pramonės fakultetas	<i>Tekstilės ir odos technologija</i>	1969–1990	Lietuvių ir rusų k.
8.	Probleminė prof. K. Baršausko ultragarso laboratorija	<i>Ultragarsas</i>	1969–1990	Rusų k.
9.	„Vibrotechnikos“ mokslo centras	<i>Vibrotechnika</i>	1967–1990	Rusų k.
10.	Mašinų gamybos fakultetas	<i>Mašinų gamyba</i>	1988–1990	Lietuvių ir rusų k.
11.	Statybos fakultetas	<i>Gelžbetoninės konstrukcijos, Statyba ir architektūra</i> (8 t.) (Vėliau statybinio profilio mokslų darbų serijas pradėjo leisti iš KPI Vilniaus filialo susikūręs Vilniaus inžinerinis statybos institutas.)	Iki 1962 m. Iki 1969 m.	Lietuvių ir rusų k.
Iš viso:		15 vnt. leidinių		

1951–1990 m. KPI mokslininkai parengė 58 monografijas, iš kurių tik 4 buvo lietuvių kalba, 1 – anglų ir 52 – rusų kalba [51, 228–231]. Lietuvių kalba buvo išleistos šios monografijos: A. Puodžiukyno *Energijos šaltiniai* (1956 m., 212 p.) ir *Atominiai reaktoriai ir atominės elektrinės* (1960 m., 236 p.), V. Nainio *Virpesiai ir triukšmas pramonėje* (1972 m., 108 p.), M. Martynaičio *Kauno Antano Sniečkaus politechnikos institutas* (1979 m., 254 psl.).

Sovietų okupacijos metais lietuvių kalbos vartojimą Kauno politechnikos institute veikė rusifikacija: nuo 1961 m. KPI mokslininkai buvo priversti disertacijas rašyti rusų kalba, daugėjo straipsnių rusų kalba. Moksliniuose leidiniuose iš pradžių straipsniai buvo publikuojami lietuvių kalba, vėliau – rusų kalba su trumpomis santraukomis lietuvių ir anglų kalbomis. KPI pasižymėjo vadovėlių lietuvių kalba leidyba ir dideliais jų tiražais, kadangi institute studijavo gana daug lietuvių studentų. Vadovėlių leidyba buvo skatinama instituto ir sovietinės Lietuvos vadovų.

LIEUVIŲ KALBOS PADĖTIS KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETE

Lietuvai iškovojus nepriklausomybę Kauno politechnikos institutas susigrąžino universitetinį statusą ir 1990 m. spalio 30 d. tapo Kauno technologijos universitetu (toliau – KTU). 1992 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba patvirtino KTU statutą, kurio 76-uoju straipsniu nurodyta: „Universitete dėstoma lietuvių kalba. Senato nutarimu gali būti dėstoma ir kitomis kalbomis“ [6, 13]. 1992 m. spalio 25 d. referendume priimtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 14 straipsnis skelbė: „Valstybinė kalba – lietuvių kalba“ [18].

2009 m. balandžio 30 d. LR Seimo priimtame „Mokslo ir studijų įstatyme“ numatyta, jog valstybinėse aukštosiose mokyklose dėstomoji kalba yra lietuvių, o studijos užsienio kalbomis – tik išimtis (55 str. 1–4) [19].

Lietuvių dėstomoji kalba įrašyta ir 2010 m. lapkričio 30 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XI-1194 patvirtintame KTU statute bei 2012 m. birželio 28 d. nutarimo Nr. XI-2149 naujoje redakcijoje. Vienu iš universiteto uždavinių įrašyta: „11) puoselėti tautos ir valstybės tapatumą, lietuvių mokslinę ir techninę terminiją, Europos humanistines tradicijas“ [7].

Skirsnyje „Dėstomoji kalba“ numatyta „Universitete dėstomoji kalba yra lietuvių kalba“. Tačiau padarytos išlygos, kada galima dėstyti kitomis kalbomis. „Kitomis kalbomis galima dėstyti, kai:

- 1) studijų programos turinys siejamas su kita kalba;
- 2) paskaitas skaito ar kitiems akademiniam užsiėmimams vadovauja užsienio dėstytojai;
- 3) studijos vyksta pagal jungtinių studijų programas arba studijų programas, kurias baigus suteikiamas dvigubas kvalifikacinis laipsnis, ir šių programų dalis vykdoma kitose šalyse, nevalstybinėse aukštosiose mokyklose, kuriose dėstoma ne lietuvių kalba, arba atitinka šio punkto 1 ar 2 papunktyje nustatytus atvejus;
- 4) studijos vyksta pagal užsieniečių studijoms skirtas studijų programas arba studijų mainų atveju“ [7].

2010 m. KTU statute ir naujoje jo redakcijoje surašytos tos pačios išimtis dėstyti užsienio kalbomis, kaip ir „Mokslo ir studijų įstatyme“.

Lietuvių kalbos vartojimą universitete veikė studentų skaičiaus kitimas ir globalizacijos procesai. Pirmieji nepriklausomybės metai Kauno technologijos universitetui buvo sunkūs – smarkiai sumažėjo finansavimas, nes Lietuvai iškovojus nepriklausomybę, nutrūko buvę ryšiai, o kartu ir ūkiskaitinės sutartys su Sovietų Sąjungos įmonėmis ir mokslo institutais.

1991 m. smarkiai sumažėjo stojančiųjų skaičius – 1989 m. į dieninių skyrių įstojo 2 359 studentai, o 1991 m. – 1 315 studentų. Dar labiau sumažėjo stojančiųjų į vakarinių skyrių – 1989 m. – 725, o 1991 m. – tik 84, taip pat keitėsi stojančiųjų į neakivaizdinių skyrių skaičius – 1989 m. – 350, 1991 m. – 88 [2, 25]. Siekdamas pagerinti situaciją Kauno technologijos universitetas pirmasis Lietuvoje įgyvendino studijų reformą, pakeisdamas sovietinę studijų sistemą į modernią, atitinkančią pasaulio techninio profilio universitetų raidos tendencijas. Be to, norėdamas pritraukti studentų iš užsienio, 1992 m. birželio 6 d. Senatas nutarė įkurti Užsieniečių studijų centrą, kurio tikslas buvo organizuoti atvykusių iš užsienio studentų studijas KTU. Po metų centras pavadintas Tarptautinių studijų centru ir veikė iki 2013 m. [14, 230; 13, 7]. Paskaitos centre vyko prancūzų, anglų ir vokiečių kalbomis. Studentų sumažėjimas skatino KTU ieškoti studentų užsienio valstybėse, o kartu ir siaurino lietuvių kalbos dominuojančią padėtį universitete.

Finansinė situacija valstybėje taip pat buvo nepalanki mokslui, bet universitetas rado sprendimą, kaip suaktyvinti mokslinę veiklą ir įkūrė KTU mokslo fondą. Siekiant skatinti vadovėlių, mokslo monografijų ir habilitacinių darbų rengimą buvo organizuojamas kūrybinių atostogų konkursas. 1993–1994 mokslo metais kūrybinės atostogos buvo suteiktos 6 mokslininkams. Kasmet buvo vykdomas konkursas moksliniams tyrimams finansuoti [2, 7]. 1993 m. Vyriausybės nutarimu buvo įkurtas Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas, kuris rėmė vadovėlių ir monografijų leidybą [56, 381]. Lietuvoje buvo įkurta Aukštojo mokslo bendrųjų vadovėlių leidybos komisija, kurios pirmininkas 1992–1997 m.

buvo KTU prof. Stanislovas Masiokas [54]. Ši komisija organizavo vadovėlių lietuvių kalba leidybą Lietuvos aukštosioms mokykloms, kol sustiprėjo aukštųjų mokyklų leidyklos.

1992–1996 m. KTU mokslininkai išleido 14 mokslo monografijų lietuvių kalba. 1994 m. išleistos 7 monografijos: Povilo Balčiūno *Aukšto dažnumo įtampos srovės galios keitiklių teorijos sintezė* (272 p.), Edmundo Gendrolio *Kultūros ištakos: nuo Homo habilis iki Homo sapiens* (265 p.), Vitalijaus Janickio *Deguonis, siera, selenas, telūras ir polonis* (151 p.), Rolando Janušaičio *Pastatų namų apšiltinimas: pastatų šiluminė renovacija* (93 p.), Palmiros Jucevičienės *Organizacijos elgsena* (201 p.), Jono Liukaičio *Minkštų polimerinių medžiagų konstrukcijų įtempimų ir deformacijų tyrimas* (184 p.), Stanislovo Sajausko *Kietų izotopinių kūrinių elektroakustiniai tyrimo metodai* (320 p.) [51, 229–230].

1991–2003 m. KTU leidykla „Technologija“ buvo absoliuti lyderė tarp aukštųjų mokyklų pagal išleistų leidinių skaičių – išleido 1 877 knygas. Antroje vietoje likusi Vilniaus universiteto leidykla išleido 1 462 leidinius, trečioje – Vilniaus Gedimino technikos universitetas – 836 leidiniai [57, 22]. KTU leidykla knygas leido ir didžiausiais tiražais. 1997–2003 m. KTU leidykla išleido 273 leidinius, iš kurių 19 leidinių buvo anglų kalba, 2 vokiečių ir 1 rusų kalba [17, 146–152]. Įsteigus Tarptautinių studijų centrą KTU leidykla „Technologija“ pradėjo spausdinti mokomąsias knygas anglų ir vokiečių kalbomis. 1997–2003 m. buvo išleista 20 monografijų, iš kurių tik 1 buvo anglų kalba. Viena populiariausių tarp skaitytojų monografijų – prof. Aldonos Paulauskienės *Lietuvių kalbos kultūra* (2002 m., 256 p.) [17, 66].

1997–2003 m. KTU daug dėmesio skyrė universiteto istorijai – 1997 m. išleido autorių kolektyvo parengtą knygą *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto 1920–1997* (p. 456), 1998 m. – prof. Bronislovo Martinkaus monografiją *Ekonomikos ir vadybos studijų raida KTU* (124 p.), 2000 m. – doc. Albino Tamašausko knygą *Iš Kauno universiteto ir politechnikos instituto praeities. Komunistų partinės organizacijos raidos ir veiklos apžvalga* (228 p.), 2002 m. – prof. Juozo Leonavičiaus *Petras Leonas: Lietuvos sąžinė bei tris Juozo Stražnicko knygas – Kazimieras Vasiliauskas – mokslininkas, pedagogas, inžinierius, Žygis. Steponas Kairys – inžinierius, mokslininkas, kūrėjas ir Profesorius Kazimieras Baršauskas. Meilės galia* [17, 83–85].

Šiuo metu internetiniame puslapyje patogupirkti.lt galima rasti 966 KTU leidyklos „Technologija“ 1999–2022 m. išleistas knygas. Iš jų tik 47 knygos publikuotos anglų kalba (4,87 proc.), kitos – lietuvių kalba [10].

Didelis KTU mokslininkų indėlis yra į lietuviškos techninės terminijos kūrimą. 1993–2019 m. KTU mokslininkai išleido 4 terminų žodynus ir 7 aiškinamuosius žodynus. 1993 m. Algimantas Andriušis ir kt. išleido *Lietuvių-anglų-rusų kalbų elektros energetikos terminų žodyną*, 1994 m. Vytautas Talačka – *Anglų-lietuvių kalbų chemijos ir cheminės technologijos žodyną*, 2000 m. buvo išleistas Kaliksto Vytauto Paulausko *Aiškinamasis kompiuterijos terminų santrumpų žodynas* [57, 65–66]. Tais pačiais metais Bronislovas Martinkus, Bronius Neverauskas, Algimantas Sakalas, Rimantas Venskus ir Vytautas Žilinskas išleido *Aiškinamąjį įmonės vadybos terminų žodyną*, kuriame pateikiami įvairių sričių (darbo organizavimo, normavimo, atlyginimo, gamybos proceso, apskaitos, planavimo, personalo, ekonomikos) terminai bei jų apibrėžimai [36].

2001 m. darbo grupė, vadovaujama doc. Stasio Žebrausko, išleido keturkalbį *Elektrotechnikos terminų žodyną*, 2012 m. – *Aiškinamąjį elektrotechnikos terminų žodyną*. Tam reikėjo ne tik peržiūrėti ir išanalizuoti didžiulį mokslinės ir techninės literatūros kiekį, bet ir suderinti siūlomus terminus su profesionaliais kalbininkais. Iš viso žodyne yra 11 530 terminų. Kartu su S. Žebrausku dirbo autoriai Rimantas Jonas Mukulyš, Vytautas

Aleksa, Ramūnas Balsys, Petras Baršauskas, Kazimieras Danilevičius, Rimantas Pranas Deksnys, Steponas Gečys, Povilas Kostrauskas, Kęstutis Kriščiūnas, Kristina Masiokienė, Algimantas Stanislovas Navickas, Algirdas Smilgevičius, Alfonsas Vaškys [42]. Pabaigęs keturkalbį žodyną ir jo elektroninį variantą, S. Žebrauskas ėmėsi *Aiškinamojo elektrotechnikos terminų žodyno*, kurį sudarė 10 400 žodžių. Žodyno bendraautoriai buvo Vytis Svajūnas Januševičius, Stanislovas Marcinkevičius, R. J. Mukulys, A. S. Navickas, A. Smilgevičius, Jonas Juozas Stonys, Juozapas Arvydas Virbalis. Intensyvus, kruopštus ir pasiaukojamas žodyną rengimas užtruko nuo 1996 iki 2012 metų.

2004 m. išspausdintas doc. Petro Švenčiano parengtas *Aiškinamasis šiluminės ir branduolinės technikos terminų žodynas*. 2006 m. Ričardas Čiukas, Jurgis Katunskis, Angelė Kaulakienė ir kt. išleido *Aiškinamąjį tekstilės terminų žodyną* – pirmąjį tokios apimties aiškinamąjį tekstilės terminų žodyną su vokiečių, anglų, prancūzų ir rusų kalbų atitikmenimis [37]. 2014 m. doc. Bronislovo Papreckio grupė, kurią, be grupės vadovo, sudarė Algirdas Henrikas Barkauskas, Jonas Gydas, Antanas Kajalavičius ir Gintaras Keturakis, išleido penkiakalbį *Aiškinamąjį medienos terminų žodyną* [39], kurį sudaro 3 020 terminų. Tais pačiais metais Stanislovas Algimantas Ratautas, Eugenija Strazdienė, Ada Gulbinienė išleido *Aiškinamąjį aprangos terminų žodyną*, kuriame pateikiama daugiau nei 6000 lietuviškų terminų su jų atitikmenimis anglų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbomis [34].

2019 m. autorių kolektyvas, vadovaujamas grupės vadovo prof. Antano Žiliuko, parengė ir išleido pirmąjį Lietuvoje penkiakalbį *Mechanikos terminų žodyną*. Darbo grupėje dirbo doc. Antanas Juozas Bražiūnas, prof. Alvydas Kondratas, doc. Liudas Kuliavas, doc. Jonas Mockaitis, doc. Donatas Markšaitis, prof. Vytautas Ostaševičius, doc. Albinas Palionis, prof. Rymantas Tadas Toločka, prof. Pranas Žiliukas [24, 4]. Žodyną sudaro 49 285 terminai.

Dauguma dėstytojų, rengusių terminų žodynus, buvo pokario kartos studentai. Jie jautė pagarbą ir meilę lietuvių kalbai, kurią, o kartu ir pareigą leisti žodynus jiems perdavė buvę jų dėstytojai – Lietuvos universiteto, Lietuvos aukštojo mokslo kūrėjai ir buvę šio universiteto absolventai – prof. K. Vasiliauskas, prof. J. Indriūnas, prof. L. Kaulakis, prof. L. Kumpikas ir kiti. L. Kumpikas 1990–1993 m. buvo KTU Mašinų gamybos fakulteto profesorius konsultantas ir rengė keturkalbį lietuvių, rusų, anglų, vokiečių kalbų „Mašinų gamybos terminų žodyną“, kuriame buvo pateikta 18 tūkstančių terminų [23]. Autoriui mirus, šis žodynas liko neišspausdintas. Kelis žodyno egzempliorius po tėvo mirties išspausdino prof. L. Kumpiko sūnus doc. Kazimieras Kumpikas ir vieną jų padovanojo KTU muziejui.

Kiek kitokia buvo mokslo leidinių padėtis. Kai kurie mokslo leidiniai, leisti rusų kalba, pradėti leisti lietuvių kalba (*Mechaninė technologija*), kiti iš karto perėjo prie anglų kalbos („Ultragarsas“). Iki 2003 m. KTU leidykla leido mokslo žurnalus: *Aplinkos tyrimai, inžinerija, vadyba, Cheminė technologija, Elektronika ir elektrotechnika, Informacinės technologijos ir valdymas* (anglų kalba), *Matavimai, Mechanika, Medžiagotyra, Socialiniai mokslai*, „Ultragarsas“ (anglų kalba). *Humanistica, Kalbų studijos / Studies about languages* [57, 26]. Visi mokslo žurnalai buvo leidžiami ne mažiau kaip po keturis numerius per metus. Straipsniai žurnaluose publikuojami lietuvių arba anglų kalbomis. Nuo 2004 m. daugelyje mokslo žurnalų daugėjo straipsnių anglų kalba. Kai kurių mokslo žurnalų leidyba nutrūko: *Humanistica* buvo leidžiamas 1998–2001 m., *Cheminė technologija* – 1995–2017 m., *Socialiniai mokslai* – 1994–2015 metais.

2004 m. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, lietuvių kalba tapo oficialia Europos Sąjungos kalba, tačiau jai iškilo naujų iššūkių – veikiant globalizacijai daugelyje viešojo gyvenimo sričių pradėjo sparčiai plisti anglų kalba. 2012 m. mokslininkės Jolanta Zabarskaitė ir Irena

Smetonienė pirmą kartą Lietuvoje atkreipė dėmesį į mokslo kalbos situaciją [60, 112–113]. Jos rašė, kad sparčiausia anglų kalbos plėtra vyksta mokslo ir studijų srityse. Jų nuomone, dėl anglų kalbos įsigalėjimo lėtėja lietuvių mokslinės kalbos raida, ypač tikslųjų ir biomedicinos mokslų. Tokia padėtis susidarė dėl tarptautiškumo reikalavimų mokslui.

2003 m. balandžio 1 d. Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintų „Valstybinės kalbos politikos 2003–2008 m. gairių“ apžvalginėje dalyje konstatuojama, kad „didėja dalis valstybės finansuojamų mokslo darbų ir kitų intelektualinės veiklos produktų ne valstybine kalba. Dokumentuose, nustatančiuose dėstytojų ir mokslo darbuotojų kvalifikacinius reikalavimus, pirmenybė teikiama mokslinėms publikacijoms užsienio kalbomis. Terminologijos darbas nepriskirtas prie taikomosios mokslinės veiklos, dėl to silpnėja motyvacija plėtoti lietuvišką terminiją ir apskritai visą mokslo kalbą“ [29].

2018 m. birželio 27 d. Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintų „Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairių“ skirsnyje „Kalbos statusas“ rašoma, kad prie anglų kalbos pereina ištisos mokslo sritys, todėl būtina „užtikrinti sąlygas lietuvių mokslo kalbos raidai ir mokslo žinių sklaidai lietuvių kalba, lietuviškos terminijos plėtrai“ [29]. Taip pat teigiama, kad mokslo darbuotojų kvalifikacinių reikalavimų bei mokslo darbų vertinimas orientuojant į tarptautiškumo kriterijų, silpnina lietuvių kalbos, kaip valstybinės, statusą, siaurina nagrinėjamų mokslo problemų aprėptį bei pažeidžia lygias mokslininkų galimybes.

Šiuos teiginius patvirtina šiuo metu KTU leidžiami periodiniai mokslo leidiniai: iš 10 periodinių mokslo leidinių – *Elektronika ir elektrotechnika, Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba / Environmental Research, Engineering and Management, Inžinerinė ekonomika / Engineering economics, European Integration Studies, Informacinės technologijos ir valdymas / Information Technology and Control, Journal of Sustainable Architecture and Civil Engineering, Medžiagotyra / Materials Science, Mechanika, Viešojo politika ir administravimas / Public Policy and Administration, Kalbų studijos / Studies about Languages* tik leidiniuose *Viešojo politika ir administravimas* ir *Kalbų studijos* galima rasti straipsnių lietuvių kalba. Visuose kituose, nors jų pavadinimai ir lietuviški arba lietuviški ir angliški, straipsniai publikuojami daugiausia anglų kalba.

4 lentelė. 1990–2022 m. Kauno technologijos universitete leidžiami mokslo leidiniai

Eil. Nr.	Fakultetas, padalinys	Leidinio pavadinimas	Leidimo metai	Kalba
1.	Elektros ir elektronikos fakultetas	<i>Elektronika ir elektrotechnika</i>	Nuo 1995 m.	Anglų k.
2.	Ekonomikos ir verslo fakultetas	<i>Inžinerinė ekonomika / Engineering Economics</i>	Nuo 1990 m.	Anglų k.
3.	Aplinkos inžinerijos institutas	<i>Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba / Environmental Research, Engineering and Management</i>	Nuo 1995 m.	Anglų k.
4.	Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas	<i>European Integration Studies</i>	Nuo 2007 m.	Anglų k.
5.	Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas	<i>Viešojo politika ir administravimas / Public Policy and Administration</i>	Nuo 2002 m.	Lietuvių ir anglų k.

4 lentelė. (Tęsinys)

Eil. Nr.	Fakultetas, padalinys	Leidinio pavadinimas	Leidimo metai	Kalba
6.	Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas	<i>Kalbų studijos / Studies about Languages</i>	Nuo 2001 m.	Anglų, prancūzų, vokiečių, rusų ir lietuvių k.
7.	Informacinių technologijų fakultetas	<i>Informacinės technologijos ir valdymas / Information Technology and Control</i>	Nuo 2012 m.	Anglų k.
8.	Statybos ir architektūros fakultetas	<i>Journal of Sustainable Architecture and Civil Engineering</i>	Nuo 2012 m.	Anglų k.
9.	KTU medžiagų mokslo institutas	<i>Medžiagotyra / Materials Science</i>	Nuo 1995 m.	Anglų k.
10.	Mechanikos inžinerijos ir dizaino fakultetas	<i>Mechanika</i>	Nuo 1995 m.	Anglų k.
Iš viso:		10 vnt. leidinių		

„Ilgalaikės valstybinės kalbos politikos galimybių studijos“ autorės ištyrė 20 Lietuvos universitetų leistų gamtos ir technikos mokslų periodinių leidinių 2016–2020 metais. Paaikškėjo, kad santraukos lietuvių kalba yra tik 5 leidiniuose anglų kalba. Į tyrimą įtraukti KTU leidiniai *Elektronika ir elektrotechnika*, *Materials Science (Medžiagotyra)*, *Mechanika* santraukų lietuvių kalba neturėjo [43, 193–194].

Mokslininkės Jolanta Zabarskaitė ir Irena Smetonienė siūlė susikurti akademinės ir mokslo kalbos politikos strategijas kiekvienam universitetui: „Kadangi universitetai turi autonomiją, galima sukurti sistemą, kuri aukštąsias mokyklas motyvuotų rinkti nuosaikią, protingą ir nacionalinių kalbų teisių neribojančią politiką“ [60, 124]. Toms sritims, kurios neturi tyrimų nacionalinės terpės, jos siūlė sukurti skatinimo sistemą, pagal kurią mokslininkai būtų suinteresuoti leisti lietuviškas darbų apžvalgas, nes tik taip įmanoma išsaugoti tų sričių lietuvišką terminiją.

Deja, nei į mokslininkų siūlymus, nei į „Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gaires“ nebuvo atsižvelgta. „Ilgalaikės valstybinės kalbos politikos galimybių studijoje“ konstatuota, kad mokslinių darbų vertinimo sistema yra diskriminacinė ir turi būti keičiama. Šiuo metu straipsnis tarptautiniame žurnale vertinamas 5 taškais, o netarptautiniame – tik 2, tarptautiniu mastu pripažintos mokslo leidyklos išleista mokslo monografija – 15 taškų už aut. l., o kitos leidyklos – tik 7, studija – atitinkamai 10 ir 4 taškais už aut. l. Vadinasi, mokslo darbų, paskelbtų tarptautiniuose leidiniuose ir užsienio leidyklose, vertinimas aukštesnis daugiau negu 2 kartus [43, 193–194]. Mokslo kalbai gyvybiškai svarbi terminija, tačiau už socialinių, gamtos, technologijos, medicinos ir sveikatos, žemės ūkio mokslų srities ar krypties terminų žodyną, mokslinį žinyną, enciklopediją teskiriamas 1 taškas už autorinį lanką, už humanitarinių mokslų srities taikomąjį leidinį – 2 taškai už autorinį lanką. Toks menkas žodynų, kaip netarptautinių leidinių, vertinimas yra nepatrauklus mokslininkams.

Konstitucinis Teismas net 3 kartus priėmė nutarimus (2007 m. gegužės 5 d., 2008 m. vasario 1 d., 2020 m. gruodžio 7 d.), kad mokslo darbai, paskelbti lietuvių kalba, turi būti laikomi lygiaverčiais darbams užsienio kalba, tačiau tų nutarimų iki šiol nesilaikoma [43, 194]. Taip valstybinė kalba stumiamą iš intelektualiausios jos vartojimo srities, silpnėja mokslo įtaka visuomenės išsilavinimui ir kultūros pažangai.

„Ilgalaikės valstybinės kalbos politikos galimybių studijos“ autorės padarė išvadą, kad didžiausias pavojus sunykti lietuvių mokslo kalbai šiuo metu yra tikslųjų mokslų srityse. Studijoje rekomenduojama: „a) siekti, kad būtų paisoma konstitucinio imperatyvo saugoti valstybinę kalbą ir neleisti, kad jos funkcionavimo erdvė būtų siaurinama Lietuvos mokslo srityse; b) užtikrinti, kad mokslo darbų vertinimas nebūtų diskriminacinis lietuvių kalbos atžvilgiu; c) motyvuoti mokslininkus daugiau tyrimų rezultatų skelbti valstybine kalba; d) įpareigoti anglų kalba leidžiamų žurnalų redkolegijas skelbti santraukas lietuvių kalba; e) inicijuoti efektyvias taikomas priemones, padedančias palaikyti mokslo kalbą ir terminiją“ [43, 198]. Studijoje siūloma, kad „Švietimo, mokslo ir sporto ministerija ar jos įgaliota institucija parengtų programą, kaip į mokslo sritį grąžinti valstybinę lietuvių kalbą, kartu numatydama teises ir ekonomines priemones, kurios padėtų išlaikyti balansą tarp mokslo rezultatų skelbimo lietuvių ir kitomis kalbomis“ [43, 198].

Lietuvių mokslo kalbos padėtį gerai iliustruoja KTU prof. Tado Rymanto Toločkos asmeninis tyrimas. Jis suskaičiavo savo mokslinius straipsnius, kokia kalba jie buvo publikuoti, ir paaiškėjo, kad 1971–1989 m. jis parašė 14 mokslinių straipsnių rusų k. ir tik 1 – lietuvių k.; 1990–1995 m. – 14 straipsnių lietuvių kalba, po 3 rusų k. ir anglų k.; 1996–2000 m. – 6 lietuvių ir 17 anglų k., 2001–2005 m. – 12 lietuvių k., 25 – anglų k., 2006–2011 m. – 1 lietuvių k., 33 – anglų k. Per 40 darbo metų profesorius parašė 34 mokslinius straipsnius lietuvių kalba, 40 – rusų k. ir 78 – anglų k. [28]. Įstojus į Europos Sąjungą pereita prie anglų k., motyvuojant tuo, kad globaliame pasaulyje publikacijos turi būti matomos ir vertinamos pasauliniame kontekste, todėl straipsniai lietuvių kalba tapo antrarūšiai.

KTU taip pat daugėja studijų programų anglų kalba: 2014 m. iš 152 studijų programų anglų kalba dėstomos 63; 2015 m. bendras studijų programų skaičius sumažėjo iki 148, tačiau anglų k. dėstomos išliko 62; 2016 m. – 146 programos, anglų k. – 63; 2017 m. – 144 programos, anglų k. – 66; 2018 m. – 140 programų, anglų k. – 67; 2019 m. – 133 programos, anglų k. – 62; 2020 m. – 128 programos, anglų k. – 66; 2021 m. – 128 programos – anglų k. – 68; 2022 m. – 128 programos, anglų k. – 68 [11, 2; 5, 2; 12, 3; 15, 3; 8, 4]. Pateikti duomenys rodo, kad mažėjant studijų programų skaičiui, anglų k. dėstomų programų skaičius išliko stabilus ir net po truputį didėjo.

Tyrimas rodo, kad KTU anglų kalba labiausiai yra paveikusi mokslo leidinių leidybą, mažėja studijų programų lietuvių kalba, tačiau pamažu daugėja studijų programų anglų kalba, mokomųjų knygų leidyboje leidiniai anglų kalba kol kas nesiekia 10 procentų. Dėl statistinių duomenų stokos nebuvo galimybės išanalizuoti KTU darbuotojų mokslinių straipsnių kalbą, tačiau dėl tarptautiškumo reikalavimų neabejotinai daugiau mokslinių straipsnių publikuota anglų kalba.

IŠVADOS

1. Geriausios sąlygos lietuvių mokslo kalbai vystytis buvo 1922–1940 m., kadangi mokslą ir studijas, vadovėlių ir mokslo darbų leidybą lietuvių kalba skatino universitetas ir rėmė Vyriausybė.

2. Sovietų okupacijos metais KPI mokslininkai dėl tuo metu keliamų reikalavimų disertacijas, mokslo straipsnius ir monografijas turėjo rašyti rusų kalba, tačiau buvo skatinama vadovėlių lietuvių kalba leidyba, todėl lietuvių mokslo kalbos nykimo buvo išvengta.

3. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę palankiausias laikotarpis vystyti lietuvių mokslo kalbai buvo 1990–2004 metai. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, KTU mokslo žurnalai, išskyrus du, dėl tarptautiškumo reikalavimų pradėjo publikuoti straipsnius daugiausia anglų kalba, padidėjo studijų programų anglų kalba skaičius, todėl, akivaizdu, kad anglų kalba sparčiai stumia lietuvių kalbą iš mokslo srities. Kyla grėsmė, kad tai stabdys lietuvių mokslo kalbos raidą bei lietuviškos mokslo terminijos plėtrą.

Gauta 2023 06 14
Priimta 2023 06 20

Šaltiniai ir literatūra

- [1] 1922 05 03 Universiteto tarybos posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 631, ap. 12, b. 47, l. 16.
- [2] 1993/1994 m. m. *Universiteto veiklos ataskaita*. Kaunas, 1994.
- [3] DOBKEVIČIUS, Alfonsas; JANUŠEVIČIUS, Borisas. Kauno politechnikos instituto Statybos fakulteto pramoninės ir civilinės statybos specialybės III laida (1948–1953). Prisiminimai. (Rankraštis). *KTU muziejus*.
- [4] *Kauno Antano Sniečkaus politechnikos institutas 1981–1985 metais. Faktai ir skaičiai*. Kaunas: KPI, 1988.
- [5] Kauno technologijos universiteto metinė veiklos ataskaita, 2016. Prieiga per internetą: <https://ktu.edu/wp-content/uploads/2017/02/2016-m.-ataskaita.pdf> [žiūrėta 2023 06 14].
- [6] *Kauno technologijos universiteto statutas*, 1992.
- [7] Kauno technologijos universiteto statutas. Prieiga per internetą: <https://ktu.edu/dokumentai/statutas/#bendrosios-nuostatos> [žiūrėta 2023 06 16].
- [8] Kauno technologijos universiteto veiklos ataskaita, 2022. Prieiga per internetą: <https://ktu.edu/wp-content/uploads/2023/04/2022-m.-ataskaita.pdf> [žiūrėta 2023 06 15].
- [9] KPI rektorato posėdžio protokolas, 1961 10 23. *Kauno regioninis valstybės archyvas*, f. R-1260, ap. 1, b. 479.
- [10] KTU leidykla „Technologija“ knygos. Prieiga per internetą: <https://www.patogupirkti.lt/ktu-leidykla-technologija-knygos> [žiūrėta 2023 06 15].
- [11] KTU metinė veiklos ataskaita, 2015. Prieiga per internetą: <https://ktu.edu/wp-content/uploads/2018/04/Universiteto-2015-m.-veiklos-ataskaita.pdf> [žiūrėta 2023 06 14].
- [12] KTU metinė veiklos ataskaita, 2018. Prieiga per internetą: <https://ktu.edu/wp-content/uploads/2019/04/Universiteto-2018-m.-veiklos-ataskaita.pdf> [žiūrėta 2023 06 14].
- [13] KTU Senato nutarimas, 1993 09 29. *Žinios*, 1993 11 10, Nr. 10, p. 7.
- [14] KTU Senato posėdžio protokolas, 1992 06 03. *KTU archyvas*, ap. 1, b. 100, l. 230.
- [15] KTU veiklos ataskaita, 2020. Prieiga per internetą: <https://ktu.edu/wp-content/uploads/2021/04/2020-m.-ataskaita.pdf> [žiūrėta 2023 06 14].
- [16] *Laikinis Lietuvos universiteto regulaminas*. Kaunas, 1925.
- [17] *Leidyklos „Technologija“ leidinių katalogas 2003 12*. Kaunas, 2004.
- [18] Lietuvos Respublikos konstitucija. Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> [žiūrėta 2023 06 14].
- [19] Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas, LR Seimo priimtas 2009 04 30 Nr. XI-242. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.343430/asr> [žiūrėta 2023 06 15].

- [20] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos konstitucija (pagrindinis įstatymas). Priimta devintojo šaukimo Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos neeilinėje devintojoje sesijoje 1978 m. balandžio 20 d. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/00ca15b024e611e58a4198cd62929b7a?jfwid=5v2xfdk63> [žiūrėta 2023 06 15].
- [21] *Lietuvos universitetas 1922.1922.II.16 – 1927.II.16. Pirmųjų penkerių metų veikimo apyskaita*. Kaunas, 1927.
- [22] *Lietuvos universiteto veikimo apyskaita 1922 02 16–1924 06 15*. Kaunas, 1924.
- [23] Mašinų gamybos terminų žodynas. Sudarytojas L. Kumpikas. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1996. (Rankraštis).
- [24] *Mechanikos terminų žodynas*. Kaunas: Technologija, 2019.
- [25] RAŠKAUSKAS, Kęstutis. *Lietuvos universiteto tapsmas (1916–1922 m.)*. Dokumentų rinkinys. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2022.
- [26] Statybos fakulteto 1941–1942 mokslo metų trumpa veikimo apyskaita, 1942 07 16. LCVA, f. 631, ap. 27, b. 42.
- [27] Studentų organizacijų taisyklės. *VDU Normos III. Studentų organizacijos*. Kaunas, 1938.
- [28] TOLOČKA, Tadas Rymantas. Kalba (rankraštis), 2021 m. *Audronės Veilientienės asmeninis archyvas*.
- [29] Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairės. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.208004?jfwid=gvy9zitj1> [žiūrėta 2023 06 15].
- [30] VDU statutas, 1941 08 01. LCVA, f. 631, ap. 27, b. 42, l. 119–136.
- [31] *Vytauto Didžiojo universitetas Kaune 1922–1932. Trumpa 10 metų veikimo apžvalga*. Kaunas, 1932.
- [32] *Vytauto Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių metų veikimo metų (1927.II.16–1932.IX.1) apyskaita*. Kaunas, 1933.
- [33] *Vytauto Didžiojo universiteto įstatymai*. Kaunas, 1934.
- [34] *Aiškinamasis aprangos terminų žodynas*. Prieiga per internetą: <https://www.patogupirkti.lt/knyga/aiskinamasis-aprangos-terminu-zodynas.html> [žiūrėta 2022 10 18].
- [35] *Aiškinamasis elektrotechnikos terminų žodynas*. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.vilniustech.lt/handle/123456789/82351> [žiūrėta 2023 06 15].
- [36] *Aiškinamasis imonės vadybos terminų žodynas*. Prieiga per internetą: <https://www.patogupirkti.lt/knyga/aiskinamasis-imonės-vadybos-terminu-zodynas.html> [žiūrėta 2022 12 02].
- [37] *Aiškinamasis tekstilės terminų žodynas*. Prieiga per internetą: <https://www.patogupirkti.lt/knyga/aiskinamasis-tekstiles-terminu-zodynas.html> [žiūrėta 2022 12 02].
- [38] B. [Jonas Basanavičius] Priekalpa. *Ausra*, 1883, Nr. 1.
- [39] BARKAUSKAS, A. E.; GYDAS, J.; KAJALAVIČIUS, A.; KETURAKIS, G., PAPRECKIS, B. *Aiškinamasis medienos terminų žodynas*. Kaunas: Technologija, 2014.
- [40] BUBNYS, Arūnas. *Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944)*. Vilnius, 1998.
- [41] DAUGARAVIČIENĖ, Alma. 1918–1940 m. lietuviška knyga. *Bibliografija*, 2000.
- [42] *Elektrotechnikos terminų žodynas*. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.vilniustech.lt/handle/123456789/90735> [žiūrėta 2023 06 15].
- [43] Ilgalaikės valstybinės kalbos politikos galimybių studija. Prieiga per internetą: https://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2022/06/Ilgalaikės-valstybinės-kalbos-politikos-galimybiu-studija_2022.pdf [žiūrėta 2022 12 01].
- [44] JAKIMAVIČIUS, Česlovas. Studijų organizavimas Kauno politechnikos institute 1951–1990 metais. *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto 1920–1997*. Sud. A. Matukonis. Kaunas: Technologija, 1997, p. 150–194.

- [45] KAIRIENĖ, Aldona. *Žvilgsnis į Kauno fizikus nuo Aleksoto kalno*. Kaunas, 2000.
- [46] KATINAS, Petras. Rusifikacija ir jos pasekmės Lietuvai. *XXI amžius*, 2006 05 03, Nr. 33. Prieiga per internetą: http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2006/05/istving_02.html [žiūrėta 2014 04 17].
- [47] KAUBRYŠ, Saulius. *Lietuvos (Vytauto Didžiojo) universitetas Kaune. Alma mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai*. Vilnius, 2009.
- [48] KULAKAUSKAS, Antanas. *Pirmoji lietuviška alma mater. Trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2022.
- [49] MARTYNAITIS, Marijonas. *Kauno Antano Sniečkaus politechnikos institutas*. Kaunas, 1979.
- [50] MARTYNAITIS, Marijonas. Universitetas ir techniškieji fakultetai pokario metais. *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto, 1920–1997*. Kaunas: Technologija, 1997, p. 114–125.
- [51] MARTINKUS, Bronislovas. Mokslinis darbas. *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto 1920–1997*. Sud. A. Matukonis. Kaunas: Technologija, 1997, p. 195–245.
- [52] MAUMEVIČIENĖ, Dainora; Maskvytytė, Jūratė. Modern society building through higher education in Lithuanian after 1918. *Society, Integration, Education: proceedings of the international scientific conference, may 22–23, 2020*. Rezekne: Rezeknes Academy of Technologies, 2020, p. 97–107.
- [53] MEŠKAUSKAS, Juozas. *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. Čikaga, 1972.
- [54] Stanislovas Masiokas. Prieiga per internetą: [https://lietuvai.lt/wiki/Stanislovas_Masiokas_\(1933\)](https://lietuvai.lt/wiki/Stanislovas_Masiokas_(1933)) [žiūrėta 2023 06 13].
- [55] TAMAŠAUSKAS, Albinas. *Iš Kauno universiteto ir politechnikos instituto praeities. Komunistų partinės organizacijos raidos ir veiklos ažuvalga*. Kaunas: Technologija, 2000.
- [56] TARGAMADŽĖ, Aleksandras. Mokslo ir studijų reforma Kauno technologijos universitete. *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto 1920–1997*. Sud. A. Matukonis. Kaunas: Technologija, 1997, p. 356–412.
- [57] TYŠKO, Renata. Universitetų leidyklos Lietuvoje ir jų vieta rinkoje (magistro darbas). Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas, Knygotyros ir dokumentotyros institutas, 2006.
- [58] VEILENTIENĖ, Audronė. *Kauno technologijos universiteto istorijos kelias*. Kaunas: Kauno technologijos universiteto leidykla „Technologija“, 2022.
- [59] Vladas Lašas. Steigiamojo Seimo (1920–1922) narių parengtos ir išleistos knygos (paroda) III dalis. Prieiga per internetą: <https://knyga.kvb.lt/lt/parodos/temines-leidiniu-parodos/itemlist/tag/Vladas%20La%C5%A1as> [žiūrėta 2022 06 08].
- [60] ZABARSKAITĖ, Jolanta; SMETONIENĖ, Irena. Mokslo kalbos politika. *Parlamento studijos*, 2012, Nr. 12, p. 111–125.

AUDRONĖ VEILENTIENĖ

The Lithuanian Language in University Academic Life Over 100 Years: from the University of Lithuania to Kaunas University of Technology

Summary

Globalization processes affect national languages, and the Lithuanian language is no exception. After Lithuania became a member of the European Union, the English language has been increasingly penetrating all areas of life of the state. First it was used in the field of science: more and more articles were written and published in English, the number of study programmes in English was rising, as also the number of dissertations defended in English. This, however, poses a threat to the development of the Lithuanian scientific language. This problem prompted us to look back in history and see how the Lithuanian language was used in university academic life during various historical periods. The object of the article is the use of the Lithuanian language in studies, research, textbooks, monographs, and other publications between 1922 and 2022. The article also deals with the influence of the government language policy and the approach of the university (institute) to the use of the Lithuanian language during both periods of independent Lithuania (1918–1940 and 1990–present), during the Soviet (1940–1941; 1944–1990), and Nazi (1941–1944) occupations.

After analysing the documents of university activity, legal acts, and publications from the period of 1922–2022, the following conclusions can be drawn:

1. The best conditions for the development of the Lithuanian scientific language were between 1922 and 1940, since the studies in the Lithuanian language, publication of textbooks and scientific works in the Lithuanian language were encouraged by the university and supported by the government.
2. During the Soviet occupation, researchers of Kaunas Polytechnic Institute were made to write dissertations, research articles, and monographs in Russian due to the requirements at that time, but the publication of textbooks in Lithuanian was encouraged and thus the extinction of the Lithuanian scientific language was avoided.
3. After the restoration of Lithuania's independence, the most favourable period for the development of the Lithuanian scientific language was between 1990 and 2004. After Lithuania joined the European Union, research journals of Kaunas University of Technology, with the exception two journals, began to publish articles in English to comply with international requirements. It is obvious that the English language has been rapidly pushing the Lithuanian language out of the field of technical sciences and studies. Unfortunately, there threat that this will hinder the development of Lithuanian scientific language and the Lithuanian scientific terminology is real.

Keywords: University of Lithuania, Kaunas Polytechnic Institute, Kaunas University of Technology, Lithuanian language, scientific language